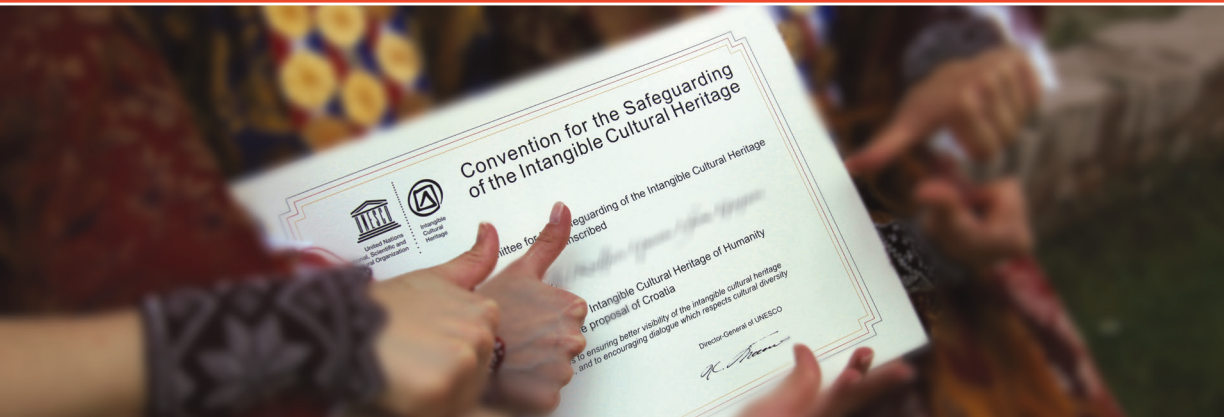

PROIZVODNJA BAŠTINE: KRITIČKE STUDIJE O NEMATERIJALNOJ KULTURI

uredile MARIJANA HAMERŠAK, IVA PLEŠE I ANA-MARIJA VUKUŠIĆ

WALTER LEIMGRUBER

Švicarska i UNESCO-ova *Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine*

Dana 20. ožujka 2008. švicarski je parlament velikom većinom potvrdio dva međunarodna ugovora: *Konvenciju o zaštiti i promicanju raznolikosti kulturnih izričaja* i *Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine*.¹ Radi se o odlukama koje podliježu fakultativnom referendumu. Drugim riječima, švicarski birači odlučivali bi o ratifikaciji glasovanjem da je pedeset tisuća građana Švicarske to tražilo. No, budući da nijedna politička skupina nije tražila referendum, švicarsko je Federalno vijeće nakon 10. srpnja 2008. (kada je prošao krajnji rok za podnošenje zahtjeva za referendumom) pohranilo ratifikacijske isprave u UNESCO-ovom sjedištu u Parizu. Dana 16. listopada 2008. Švicarska je postala punopravna država stranka navedenih konvencija.

U ovom ću se članku baviti jednim od dva spomenuta međunarodna ugovora: onim o nematerijalnoj kulturi (UNESCO 2003b), ali neću sasvim zanemariti veze između dviju konvencija.² Cilj *Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine*, čiji je temeljni tekst napisan 2003. godine, briga je o živućoj, tradicijskoj kulturnoj baštini (koja se prenosi s naraštaja na naraštaj), što se djelomice čini podizanjem svijesti o njezinoj važnosti. Države stranke tog ugovora trebaju ustanoviti političke okvire kojima je cilj promicanje prakse i prijenosa tradicijske izričajne kulture (glazbe, kazališta,

¹ Iskreno se zahvaljujem Ellen Hertz, Silke Andris, Miriam Cohn i svim drugim kolegama i kolegicama koji su ključno pridonijeli ovom radu.

² Moj je pristup odraz načina na koji je diskusija tekla u Švicarskoj u kojoj je pojam nematerijalne kulture još uvijek praktički nepoznat, dok je znanstvena rasprava u povojima.

plesa, obrta itd.), i to na nacionalnoj razini kao i u okviru međunarodne suradnje. Nadalje, predviđeno je sastavljanje službenih listi postojećih praksi, na temelju kojih bi država mogla djelovati kako bi zaštitila i promicala pojedine komponente te baštine.

Na federalnoj su razini pripreme za ratifikaciju vodili Švicarska komisija za UNESCO³ i Federalni ured za kulturu.⁴ Na sljedećim ću stranicama opisati način na koji je u Švicarskoj uveden donedavno nepoznat pojam nematerijalne kulture i u kojem je odnosu popratna rasprava s težnjama same konvencije kao i njoj svojstvenim percepcijama kulturne baštine.

Povijest *Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine*

UNESCO je po završetku Drugog svjetskog rata poticao nastojanja na očuvanju i zaštiti kulturnog i nacionalnog “blaga”. U domeni kulture dugo su dominirali materijalni objekti od arheološke, povijesne ili estetske važnosti. Ovaj je pristup doveo do toga da su objekti koji su stavljeni pod

³ Tekst na švicarskoj stranici UNESCO-a objašnjava da Švicarska komisija za UNESCO “podupire mir i međunarodno razumijevanje. Svoju misiju definira na dvije razine. Na jednoj razini, Komisija savjetuje federalne vlasti (Parlament, Federalno vijeće i Federalnu vladu) vezano uz cjelokupni odnos Švicarske s UNESCO-om kao i u vezi pitanja u području obrazovanja, znanosti, kulture i komunikacija. Na drugoj razini, Komisija potiče civilno društvo (pojedince, udruženja, skupine, institucije, privatni sektor, masovne medije, političare itd.) da promiču UNESCO-ove vrijednosti i ostvarivanje UNESCO-ovih ciljeva na političkoj i zakonodavnoj razini. U tome smislu ona stvara poveznice između civilnog društva i federalnih vlasti”, <http://www.unesco.ch/die-kommission.html>. Trideset članova komisije imenovalo je Federalno vijeće. Tajništvo Komisije dio je Ministarstva vanjskih poslova.

⁴ “Federalni ured za kulturu (Bundesamt für Kultur, odnosno BAK) promiče kulturnu raznolikost i stvara uvjete za neovisni rast i razvoj. Zadatak mu je, također, podupirati stvaralaštvo u području filma, likovnih umjetnosti i dizajna; osigurava obuku mladim Švicarcima i bavi se različitim jezičnim i kulturnim zajednicama. Osigurava zaštitu okoliša, spomenika i arheoloških ostataka. Održava vrijedne zbirke, knjižnice i arhive, upravlja muzejima i oblikuje kulturnu politiku federalne vlasti. Ima sljedeće odjele: Financiranje kulture, Švicarska nacionalna knjižnica i Švicarski nacionalni muzej. BAK je član švicarskog Federalnog ministarstva unutarnjih poslova (Eidgenössisches Departement des Innern, odnosno EDI)”, <http://www.nb.admin.ch/bak/org/auftrag/index.html?lang=de>.

zaštitu uglavnom iz bogatih regija i država Sjevera (u globalnom smislu) koje obiluju stoljetnim povijesnim spomenicima, dok je Jug imao znatno manje potvrda svoje materijalne kulturne baštine. Nasuprot tomu, nematerijalna domena dugo nije bila predmet zaštite ni Sjevera niti Juga, premda su već desetljećima postojali pokušaji da se i ona zaštiti. I sam je pojam nematerijalne baštine još i dandanas vrlo prijeporan, baš kao i praktična pitanja kako očuvati kulturne izričaje poput pripovijedanja i glazbe, plesa i ruktvorina. Antropolozi i folkloristi dugo su smatrali da je njihov glavni zadatak sakupljati i evidentirati artefakte kulturnog stvaralaštva, ali time se zapravo ne štiti stvaralaštvo budući da ono često više ne postoji kao praksa. S obzirom na to da popratna znanja i tehnike nisu sastavni dio predmeta, ti su elementi nematerijalne kulture nestajali.

UNESCO je u prvoj fazi pokušao pravnim mjerama, poput zaštite autorskih prava i patenata, štiti primjere nematerijalne kulture. Ta nastojanja nisu donijela nikakve konkretne rezultate jer se kulturni proizvodi o kojima je riječ ne mogu pripisati jednom pojedincu. Osim toga, njihovi su stvaratelji često nepoznati. Najzad, s obzirom na to da se postupak usvajanja i prijenosa odvija anonimno ili u grupama, suočeni smo s brojnim inačicama.

Koncept nematerijalne baštine javio se tijekom 1970-ih. Sam je termin skovan 1982. godine na UNESCO-ovoj konferenciji u Meksiku (UNESCO 1982). Zatim je uslijedio niz međunarodnih ugovora, poput *Preporuke o očuvanju tradicijske kulture i folkloru* (UNESCO 1989), programa *Živuće ljudskog blaga* iz 1994. godine, *Remek-djela usmene i nematerijalne baštine čovječanstva* iz 1997-1998. te naposljetku *Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* (UNESCO 2003b).⁵ Članak 2. stavak 1. konvencije “nematerijalnu kulturnu baštinu” definira kao

prakse, reprezentacije, izričaje, znanja, vještine, kao i instrumente, predmete, ruktvorine i kulturne prostore koji su povezani s njima, a koje zajednice, skupine i, u nekim slučajevima, pojedinci prihvaćaju kao dio svoje kulturne baštine. Ovu nematerijalnu kulturnu baštinu,

⁵ Za službene izjave o konvenciji iz 2003. godine vidi <http://www.unesco.org/culture/ich/>. Rasprava o povijesti konvencije može se naći u Aikawa (2004), a dva pogleda na UNESCO-ovu ulogu koji potiču na razmišljanje su Turtinen (2000) i Weigelt (2008).

koja se prenosi iz naraštaja u naraštaj, zajednice i skupine stalno iznova stvaraju kao odgovor na svoje okruženje, te u interakciji s prirodom i svojom poviješću, a ona im pruža osjećaj identiteta i kontinuiteta te tako promiče poštivanje kulturne raznolikosti i ljudske kreativnosti. U svrhu ove konvencije u obzir se uzima isključivo ona nematerijalna kulturna baština koja je u skladu s postojećim međunarodnim instrumentima ljudskih prava, kao i potrebama uzajamnog poštivanja među zajednicama, skupinama i pojedincima i koja je u skladu s održivim razvojem.

Stavak 2. istog članka određuje pet vrsta nematerijalne kulturne baštine:

- (a) usmene tradicije i izričaji, uključujući jezik kao prenositelja nematerijalne kulturne baštine, (b) izvedbene umjetnosti, (c) društvene prakse, obredi i svetkovine, (d) znanja i prakse vezane uz prirodu i univerzum, (e) tradicijski obrti (UNESCO 2003b).

Nadalje, konvencija od država stranaka – tj. članica koje su je ratificirale – zahtijeva da štite nematerijalnu kulturnu baštinu na način da utvrđuju i popisuju ona kulturna dobra na svojem teritoriju koja su vrijedna zaštite te na način da oblikuju i provode baštinske politike. Koristeći se listom kao instrumentom – odnosno potičući izradu nacionalnih i međunarodnih listi – UNESCO je pribjegao mjeri koju je prethodno primjenjivao u drugim područjima svoje kulturne politike.⁶

UNESCO je tako proširio pojam baštine i obuhvatio “živeće izričaje i tradicije koje su nebrojene skupine i zajednice diljem svijeta naslijedile od svojih predaka i prenijele svojim potomcima, uglavnom usmenim putem”.⁷ Tijekom godina, u raspravama se počela naglašavati uloga proizvođača kulture, dok se sve više smanjivala uloga skupljača i čuvara (istraživača, arhivista, kustosa itd.). Pozornost se s proizvoda premjestila na proizvođača.

U konvenciji iz 2003. odražava se strah da globalizacijski procesi vode kulturnoj homogenizaciji i redukciji kulturne raznolikosti te da, prije svega, predstavljaju prijetnju kulturnim praksama manjina. Kako je ravnatelj UNESCO-a Koïchiro Matsuura podsjetio javnost u izjavi povodom Međunarodnog dana starosjedilačkih naroda svijeta, u preambuli se

⁶ Barbara Kirshenblatt-Gimblett (2004b) opisala je proces izazvan ovom politikom nazivajući ga “metakulturnim”.

⁷ Usp. <http://portal.unesco.org/culture/>.

konvencije jasno sugerira da je “nematerijalna kulturna baština temeljni pokretač kulturne raznolikosti i garancija održivog razvoja”.⁸ Na taj se način zaštita nematerijalne kulture također vezuje uz održavanje kulturnog identiteta i pitanje održivog razvoja.

Znanosti o kulturi i pojam nematerijalne kulture

Paradigma nematerijalne kulturne baštine ne ishodi iz znanstvenog istraživanja i rasprave. Ona je proizvod procesa složenih političkih pregovora u kojima se pitanja razvoja i globalizacije dovode u suodnos s normativnim i često kontradiktornim pojmovima kulture, raznolikosti, ljudskih prava i ravnopravnosti nacija. Stoga ne iznenađuje da je pojam nematerijalne kulture naišao na podijeljene reakcije akademske zajednice u rasponu od djelomične podrške ciljevima i mjerama do oštrog odbacivanja samog pojma kao nejasnog, neznanstvenog, politički reakcionarnog i opasnog. *Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine*, prema nekim znanstvenicima, proizlazi iz antropoloških, socioloških i folklorističkih radova i teorija s kraja devetnaestog i početka dvadesetog stoljeća. Autori konvencije su, smatraju oni, zanemarili rezultate novijih istraživanja (Bendix 2007; Duvignaud, de Cuellar, Le Scouarnec et al. 2004; Hemme, Tauschek i Bendix 2007; Kockel i Nic Craith 2007; Smith i Akagawa 2009).

Niz se studija bavi političkim i ekonomskim posljedicama upravljanja baštinom (Bendix 2009; Di Giovine 2009; Klamer 2004). Istražuju se i mehanizmi koji se koriste pri implementaciji UNESCO-ovih procedura (Aplin 2002). Samim pojmom liste, koji je ključan za UNESCO-ovu paradigmu, kritički se bavio Valdimar Hafstein (2009) te sudionici konferencije koju je organizirao francuski Institut nationale du patrimoine (2007).⁹

⁸ Usp. UNESCO Regional Office for Culture in Latin America and the Caribbean (2007), “Message from Mr Koïchiro Matsuura, Director-General of UNESCO, on the occasion of the International Day of the World’s Indigenous People – 9 April”, <http://www.lacult.org/noticias/showitem.php?lg=2&id=1168>.

⁹ Za prateću terminologiju vidi i van Zanten (2004).

Iz znanstvene su perspektive sporni različiti aspekti konvencije te ću se na njih ovdje kratko osvrnuti. Jedno se pitanje tiče podjele na materijalnu i nematerijalnu kulturu. Premda je pojam *intangible culture* ('neopipljiva kultura') dobro poznat i često se koristi u engleskom govornom području, on ne postoji u njemačkom jeziku, pa ga je stoga na njemački teško i prevesti. On se koristi za sve aspekte kulture koji, za razliku od mjesta ili predmeta, nemaju nužno fizički oblik, pa su samim time razmjerno efemerni. Najbliži njemački ekvivalent engleskom izrazu *intangible culture* jest izraz *immaterielle Kultur* ('nematerijalna kultura'). Mnogi autori ističu nemogućnost razlikovanja materijalne od nematerijalne kulture (Munjeri 2004).

Konvencija predstavlja raskid s prijašnjim eurocentričnim definicijama kulturne baštine. Ona je pokušaj da se isprave ranije nejednakosti i razlike između Sjevera i Juga. Međutim, ona ujedno sugerira da su javne politike upravljanja nematerijalnom kulturom u velikoj mjeri tek dodaci kojima nije prethodio proces temeljitog promišljanja definicija i praksi. Zasebne nacionalne liste znak su da se konvencija iz 2003. ne zasniva na holističkom shvaćanju kultura ili kulturnih pojmova.

Činjenica da danas u UNESCO-ovim politikama dominira graditeljska baština i zapadni materijalni kulturni oblici ukazuje na ponešto neobičan, ako ne i ironičan razvoj stvari. Ironičan, zato jer su dominantni i utjecajni zapadnjački filozofski i kulturni pojmovi zasnovani na dualizmu uma i tijela (odnosno uma i materije) koji umu daje prednost nad materijom. U tom se sustavu "um" kao i svi nematerijalni kulturni izričaji koji su s njime povezani smatraju "pravom" kulturom te se, kao takvi, izuzetno cijene. Ono što je "u temelju svih stvari" tj. ono što predstavlja "inherentnu kvalitetu stvari" – odnosno ono što je "duhovno" – smatra se značajnijim od samih stvari. U skladu s tim, materijalni kulturni oblici poimaju se na neki način kao niži ili tek instrumentalizirani. Takvo hijerarhijsko razmišljanje, kojim se kultura ustrojava u razine više i niže važnosti, stalna je tema zapadnjačke misli.

U kulturnoantropološkim definicijama razmjerno rano, primjerice kod E. B. Tylora, nalazimo pojam kulture kao "složene cjeline" koju se mora proučavati u svim njezinim manifestacijama, od najnižih materijalnih predmeta do najuzvišenijih nematerijalnih ideala izraženih u kozmologija-

ma i religijskom simbolizmu (Tylor 1924 [1871]:1). Ipak, ova su dva pola potaknula raspravu iz koje su poniknuli sasvim novi teorijski pravci. Neki antropolozi smatraju da je materijalna kultura tek pandan mentalnim procesima i da joj oni daju značenje. Suvremeni zagovornik ovog stajališta je Dawson Munjeri prema kojem je materijalna kulturna baština sekundarna jer “materijalno se može interpretirati samo kroz nematerijalno” (Munjeri 2000:7).

Novije tendencije unutar antropologije ne perpetuiraju povijesnu razliku između materijalnog i nematerijalnog, nego se temelje na globalnijem pristupu kulturi. S tim se u vezi od 1960-ih vodi rasprava i u njemačkoj folkloristici, a važan joj je poticaj bio rad Karla S. Kramera (1962, 1969, 1995). Aleida Assmann (1999, 2009), anglistkinja koja se bavi kulturnim pamćenjem, polove koji odgovaraju krajnjim točkama kulturnih praksi i oblika opisuje metaforama tekućeg i čvrstog stanja. Između su živi tekući oblici koji se mogu kristalizirati i postati čvrstim, i obrnuto. Arjun Appadurai i Bruno Latour iz različitih su perspektiva došli do zaključka da predmeti i materijalna kultura imaju presudnu ulogu u društvenom razvoju (Appadurai 1986; Latour 1995, 2005). Njihove su perspektive od tada predmet žustrih rasprava.

UNESCO-ove definicije nematerijalne i materijalne kulture – kao i dihotomija koju te definicije uvode – ne samo da su suprotne antropološkim konceptima nego ne znače ništa ni za mnoge starosjedilačke skupine i njihove kulture. Prema riječima Janet Blake, istraživačice koja se bavi UNESCO-om, razlika između materijalnoga i nematerijalnoga

neprihvatljiva je mnogim starosjedilačkim i lokalnim kulturama koje su nositelji kulturnih tradicija koje spadaju u kategoriju “nematerijalne baštine” jer ne odražava njihovo holističko shvaćanje kulture i baštine. Ta razlika odražava eurocentrično shvaćanje kulturne baštine u kojem se tradicionalno cijene spomenici i mjesta, a ne s njima povezane nematerijalne vrijednosti (Blake 2002:8-9).

Ironično je, stoga, također, da je UNESCO-ova konvencija sastavljena upravo da bi se uključile starosjedilačke zajednice i njihova baština. Cilj je konvencije proširiti pojam baštine tako da se ne odnosi samo na građevine, mjesta i predmete, te dokinuti primat zapadnjačkih spomenika. Ipak, nema

posebne potrebe za odvojenim instrumentima za očuvanje materijalne i nematerijalne baštine. Baš naprotiv, čini se da sustav materijalne i nematerijalne baštine, kojem je cilj ispraviti ranije nejednakosti, samo stvara nove – i perpetuirati postojeće – razlike i nejednakosti između Sjevera i Juga.

Osim s obzirom na diobu materijalnoga i nematerijalnoga, UNESCO-ov je pristup i u drugim pogledima u raskoraku s rezultatima suvremenih antropoloških istraživanja (Bendix 2007; Byrne 2009; Hertz i Gonseth 2008; Leimgruber 2008; Schneider 2005). U tradicionalnim se shvaćanjima kulture, poput onih koja već dugo postoje u društvenim znanostima, kulturama pristupa kao homogenim, prostorno i društveno odredivim i tijekom dugih vremenskih razdoblja razmjerno stabilnim funkcionalnim jedinicama. To je stanovište temeljito propitano u raspravama koje su otvorili Lila Abu-Lughod (1991), Eberhard Berg i Martin Fuchs (1999), James Clifford i George Marcus (1986), Ulf Hannerz (1992), Dell Hymes (1974) i drugi.

U posljednja dva desetljeća, antropolozi i europski etnolozi u svojim su raspravama o shvaćanjima kulture isticali procesualnost i interaktivnost. U takvim se istraživanjima često javljaju izrazi poput: stvaranje, izmišljanje, proizvodnja ili konstruiranje, i oblikuje se slika ispunjena dinamikom, fuzijom, nečistoćom, hibridnošću i transnacionalnim tijekovima (Allolio-Näcke, Kalscheuer i Manzeschke 2005; Appadurai 1986; Hannerz 1992, 1995, 2009; Hörning i Reuter 2004; Warneken 2000; Welz 2004; Wimmer 1996). Naslov knjige Erica Hobsbawma i Terenca Rangera *Izmišljanje tradicije* (1983) postao je izraz za općeprihvaćeno znanstveno stajalište da je “tradicija” rezultat aktivnih postupaka izmišljanja, čak i u slučajevima kad se na kraju tog procesa čini “prirodnom” ili “čvrstom”. Danas većina istraživača u tom području prihvaća mišljenje da baština nije nešto što postoji tamo negdje vani i što tek treba otkriti, nego nešto što se stvara složenim institucionalnim procesom. Baština se može smatrati materijalnim ili nematerijalnim rezultatom (u osnovi) izmišljene prošlosti, a služi formiranju identiteta kroz stvaranje kolektivnog, ali selektivnog pamćenja (Harvey 2001; Johler 2002; Peckham 2003).

Kao i u slučaju tradicije, “baština” se ne samo izmišlja, nego i plasira na tržište, čime se otvara prostor za tenzije i konkurenciju između uključenih pojedinaca i skupina. Barbara Kirshenblatt-Gimblett smatra da nematerij-

jalna kulturna baština nije kulturni proizvod poput bilo kojeg drugog jer “izvođači baštine” nisu samo objekti kulturne proizvodnje (tj. “nositelji kulture”) nego su i agensi u samom baštinskom pothvatu. Stoga intervencije vezane uz baštinu mijenjaju odnos između ljudi i onoga što oni čine te temeljnih uvjeta kulturne proizvodnje i reprodukcije (Kirshenblatt-Gimblett 2004a, 2006; Tauschek 2007).

Ono što vrijedi općenito za baštinu vrijedi, naravno, i za nematerijalnu baštinu. UNESCO-ov jezik i politike kao da zanemaruju ovu činjenicu, stvarajući tako ono što jedan autor naziva “iluzijom autentičnosti” (Skounti 2009). Iz *Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* izvire poznata predodžba o kulturi koju oblikuju razmjerno stabilne i zatvorene zajednice i koja je naizgled dostupna sama po sebi. Taj model gotovo da i ne ostavlja mjesta za složene procese, razlikovanja i analize, podjednako na razini samih zajednica i na razini veza ili razmjena između najrazličitijih skupina. Čini se da je koncept baštine djelotvoran samo ako potpuno zaboravimo ili potisnemo njegovo preformativno porijeklo.

Chiara Bortolotto se suprotstavlja ovoj kritici tvrdeći da analiza UNESCO-ovih dokumenata pokazuje da je UNESCO umnogome integrirao otvorenija, procesualnija i fluidnija shvaćanja kulture (Bortolotto 2007). Na primjer, konvencija iz 2003. uopće ne spominje “autentičnost” pri definiranju kulturne baštine. Takvo mišljenje izrijeckom se potvrđuje i u *Deklaraciji o integriranim pristupima očuvanju materijalne i nematerijalne kulturne baštine* iz Yamata (UNESCO 2004). UNESCO je, nadalje, 2009. godine na svojoj internetskoj stranici tvrdio da su, unatoč tomu što se u konvenciji spominju zajednice i skupine nositelja tradicije, “vladini stručnjaci koji su pripremali tekst konvencije [isticali] da su te zajednice otvorenog karaktera, da mogu biti dominantne kao i nedominantne, da nisu nužno vezane uz pojedini teritorij te da ista osoba može pripadati različitim zajednicama kao i mijenjati zajednice kojima pripada”.¹⁰

Sama *Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* prihvaća da se oblici i resursi nematerijalne baštine “stalno iznova stvaraju” (UNESCO

¹⁰ Usp. tekst stranice “What Is Intangible Cultural Heritage?”, <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00003>. U međuvremenu je tekst promijenjen.

2003b), pa se samim time i stalno mijenjanju. Međutim, unatoč poticajima da se izrađuju liste koje su čim sveobuhvatnije i raznolikije, jasno je da ulazak na listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva uvelike ovisi o dualnosti “autentičnih” i “neautentičnih” oblika baštine. Rasprave između tražitelja, protivnika i rivala uglavnom se vrte oko straha da će baština na neki način izgubiti svoju izvornost, jedinstvenost ili iznimnu univerzalnu vrijednost. I sama ta mogućnost mogla bi dovesti u pitanje nečiju prijavu odnosno već dobiveni status svjetske baštine (Bendix 1997, 2007; Lindner 1998; Seidenspinner 2006). Postoji velika opasnost da baštinske politike dovedu do konzervacije, zaštite i muzeifikacije (ako ne i mumifikacije) nematerijalne kulture, budući da bilo kakva promjena nematerijalne baštine navodi na pitanje kako je taj promijenjeni kulturni element povezan s onim koji je dobio UNESCO-ov status baštine.

Termin *Volkskultur*

Još jedna posljedica ideje baštine je i naglasak na grupno-orijentiranoj, etnički ili nacionalno definiranoj kulturi. Ovo se usmjerenje može činiti prirodnim, ali ono posljedično dovodi do stvaranja zatvorenih i jasno određenih granica prema vanjskim zajednicama. UNESCO-ova tendencija da baštinu definira i konceptualizira pomoću prostornih metafora onemogućuje nam da uvidimo kako je u samoj naravi nematerijalne kulture da bude prostorno neodređena. Premda ne možemo zanemariti ulogu prostora u oblikovanju kulturnih praksi, ipak se može reći da kultura živi kroz društvene procese koji se, iako se odvijaju u fizičkom prostoru, šire daleko izvan prostornih ograničenja jer uključuju utjelovljene, verbalne, vizualne i virtualne interakcije.

U njemačkom se govornom području javlja i problem čestog poistovjećanja nematerijalne kulture s pojmom *Volkskultur*. U njemačkome je taj pojam razmjerno specifičan pa ga je zapravo i nemoguće prevesti,¹¹

¹¹ Nasuprot tome, u hrvatskom je taj pojam uvriježen jer je udomaćen kao “narodna kultura” već u samim počecima razvoja hrvatske etnologije (op. ur.).

ali može se povezati s terminima poput *tradicijske kulture* i *folklor*, koji su igrali važnu ulogu u povijesti konvencije, ali su također bili i predmet kritike. Godine 1989. UNESCO je donio *Preporuku o očuvanju tradicijske kulture i folklor*. U tom se dokumentu *folklor* odnosno *tradicijska kultura*, definira kao

ukupnost tradicijskog stvaralaštva kulturne zajednice što ga izražava skupina ili pojedinci, koji se shvaća kao odraz očekivanja zajednice jer se u njemu odražava njezin kulturni i društveni identitet. Njegovi se standardi i vrijednosti prenose usmenim putem, oponašanjem ili na koji drugi način. Njegovi oblici, između ostalog, uključuju jezik, književnost, glazbu, ples, igre, mitologiju, obrede, običaje, rukotvorine, arhitekturu i druge vještine (UNESCO 1989).

Tek je mali broj država članica ratificirao *Preporuku* iz 1989. godine, a glavne su kritike bile upućene na relativno usku definiciju folklor. Te se rane definicije nematerijalne baštine pozivaju na njezinu tradicijsku i autohtonu narav. Ipak, ti su termini problematični jer

se njima podrazumijeva da se nematerijalna baština nalazi u istom diskurzivnom prostoru kao i “primitivna kultura” odnosno njezina izvedenica, “folklor”. Na taj se način stvara predodžba da je nematerijalna baština stara, predindustrijska, nepromijenjena ili razmjerno stabilna kroz vrijeme, povezana s etničkim identitetom (posebice ako je on marginaliziran i ne-zapadnjački) te regionalno specifična (Deacon, Dondolo, Mrubata i Prosalendis 2004:29).

Nešto kasnije, *Preporuku* iz 1989. godine, koja je doživjela snažne kritike, zamijenila je nova definicija u kojoj se spominju “naučeni postupci ljudi te znanja, vještine i stvaralaštvo koji su njihov dio i koje ti ljudi razvijaju, proizvodi koje stvaraju i resursi, prostori i drugi aspekti društvenog i prirodnog konteksta potrebni za njihovu održivost” (UNESCO 2001, čl. 26).

Na trideset i drugom zasjedanju Opće skupštine UNESCO-a održanom 17. listopada 2003. godine u Parizu prihvaćena je *Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine*. Ranija inačica dokumenta pokazuje koliko je sveobuhvatna postala definicija nematerijalne baštine:

“Nematerijalna kulturna baština” znači prakse, reprezentacije, izričaje, znanja, vještine, kao i instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne

prostore koji su povezani s njima, a koje zajednice, skupine i, u nekim slučajevima, pojedinci prihvaćaju kao dio svoje kulturne baštine. Ovu nematerijalnu kulturnu baštinu, koja se prenosi iz naraštaja u naraštaj, zajednice i skupine stalno iznova stvaraju kao odgovor na svoje okruženje, te u interakciji s prirodom i svojom poviješću, a ona im pruža osjećaj identiteta i kontinuiteta te tako promiče poštivanje kulturne raznolikosti i ljudske kreativnosti (UNESCO 2003a).

Premda je UNESCO-ova definicija nematerijalne kulture proširena i sada naglašava kulturne procese i razvoje, mnoge države koriste se konvencijom da bi propagirale shvaćanje baštine koje je i dalje duboko povezano s uvriježanim shvaćanjima folklor i tradicijske kulture.

To vrijedi i u slučaju Švicarske. Naime, i ovdje su se u raspravama stalno koristili izrazi kao što su *folklor*, *tradicija* i *običaji*. Termin *Volkskultur* se najčešće rabio premda je riječ o terminu koji je iz perspektive društvenih znanosti višestruko problematičan. Dana 12. rujna 2006. Švicarska komisija za UNESCO organizirala je konferenciju u Bernu. Cilj joj je bio informirati javnost o procesu ratifikacije dviju UNESCO-ovih konvencija u švicarskom Parlamentu. Naziv konferencije bio je *Koja je budućnost 'Volkskultur' u Švicarskoj sutrašnjice?* Pojam *nematerijalne kulture* u pozivu se uopće nije spominjao.

U njemačkom jeziku, *Volk* se može odnositi na etničku ili nacionalnu pripadnost (*das deutsche Volk* [njemački narod], *das schweizerische Volk* [švicarski narod]) kao i na široki niži društveni sloj koji se razlikuje od elite (što se javlja i u engleskoj riječi *folk* u značenju 'puk'). Ta njemačka riječ oduvijek ima oba značenja. Osim toga, *Volkskultur* se obično shvaća kao ruralna, predindustrijska i u osnovi seljačka kultura. Od devetnaestog stoljeća tim se terminom koriste kulturni političari i prenositelji kulture. S jedne su strane zastupnici takve vizije kulture promicali nacionalne ideale, a s druge su se pozicionirali nasuprot novim kulturnim oblicima koji su proizlazili iz industrijskog i urbaniziranog svijeta te su pokušavali sačuvati kulturu koju karakterizira predodžba o agrarnoj, predindustrijskoj Švicarskoj čije tradicije imaju dugogodišnji kontinuitet. Za svako pojedino područje – jodlanje, hrvanje (*Schwingen*), nošnje itd. – ustrojene su velike nacionalne organizacije. One su sastavile regulatorni okvir i strukture koje su uvelike sprečavale inovacije. I dandanas one imaju ključnu ulogu

ne samo u održavanju običaja nego i u predstavljanju, prema njihovom mišljenju, švicarskih vrijednosti i nacionalnog identiteta (Bellwald 1997; Risi 2003, 2006, 2008).

Volkskultur se odnosi na harmoničnu zajednicu koja čuva svoje tradicije. Navedenim se terminom zanemaruju društveni sukobi, krize vezane uz modernizaciju kao i primjeri koji se opiru suvremenim idejama jednakosti i ljudskih prava. Čak i znanstveno područje *Volkskunde* (folkloristika)¹² svoje ime i popularnost duguje onim primjerima *Volkskultur* koje je valjalo znanstveno sakupiti i dokumentirati, ali i sačuvati i promicati (Bausinger 1999 [1971]; Bendix 1997; Brednich 2001; Kaschuba 2003).

Miješanje različitih razina značenja unutar iste riječi pretvorilo je *Volkskultur* u znanstveno problematičan termin, koji se unatoč tome obilato koristi. Ipak, činjenica da su se termini *Volk* i *Volkskultur* koristili u kontekstu nacionalističkih i rasističkih teorija, a posebice nacionalsocijalizma, dovela je do toga da je nakon Drugog svjetskog rata on postao još problematičniji, a prema mnogim znanstvenicima i neupotrebljiv (Gerndt 1987; Köstlin 1984, 1995). Unatoč tome, zadržao je svoju popularnost u svakodnevnoj upotrebi, posebice u Švicarskoj gdje je manje opterećen nacističkim konotacijama nego u Njemačkoj ili Austriji.

Već se nekoliko godina u Švicarskoj može uočiti pravi preporod tog termina, što se može objasniti na nekoliko načina. Politički konzervativne i desničarske skupine, koje smatraju da su švicarske vrijednosti i švicarski identitet ugroženi procesima migracije i globalizacije, često se koriste ovim terminom da bi opisale tradicije i vrijednosti koje valja njegovati i čuvati. Međutim, prihvaćaju ga i druge političke organizacije, poput zaklada za kulturu, koje na taj način reagiraju na zamah rasprava o tradicijskim kulturnim oblicima i praksama. Mladi ljudi i urbana publika, primjerice, pokazuju sve veći interes za folklornu glazbu. Taj interes, s jedne strane,

¹² *Volkskunde* u hrvatskom kontekstu objedinjuje discipline etnologiju i folkloristiku, dok se u anglosaksonskom, kojem je inicijalno bio prilagođen i ovaj članak, vezuje uz folkloristiku (*Folklore Studies* ili *Folkloristics*) koja je definirana šire nego u hrvatskom kontekstu. Stoga je i u Leimgruberovom članku *Volkskunde* prevedeno kao *folklore studies* što smo, kako bismo zadržali kulturne specifičnosti izvornika ovdje i drugdje u zborniku, na hrvatski prevodili kao folkloristika (op. prev. i ur.).

često dovodi do stvaranja novijih i inovativnijih oblika ali ga se, s druge strane, može smatrati izrazom potrage za stabilnošću i bliskošću u svijetu brzih društvenih promjena (Oehme 2008, 2009; Ringli 2006).

Godine 2006. švicarska kulturna zaklada Pro Helvetia koju financira država, a čija je misija promicati kulturno stvaralaštvo u zemlji i inozemstvu, inicirala je program *echos-Volkskultur für morgen* (*Volkskultur za sutrašnjicu*) da bi pridonijela tome da se u okviru politika subvencioniranja u obzir značajnije uzme i švicarska tradicijska kultura.¹³ Odbor koji je imao savjetodavnu ulogu u tom programu vodio je žustre rasprave o tome treba li koristiti termin *Volkskultur*. Na kraju je odlučeno da će se termin koristiti, djelomice i zato da bi se konzervativnim kritičarima javnih potpora u kulturi poslala poruka da će se subvencionirati i tradicijska kultura. Međutim, ta je rasprava uvelike bila rezultat želje da se promiču nova, a u nekim slučajevima i izuzetno inovativna nastojanja u ovom kulturnom području. Korištenje navedenog termina predstavljalo je opasnost, jer je on adresirao organizacije čije su ideje o tome što je *Volkskultur* uske i precizne, a koje su dugo sprječavale vitalni kulturni razvoj i koje sada – pod krinkom službenih predstavnika *Volkskultur*, a samim time i “nositelja kulturnih tradicija” – očekuju financijsku potporu za svoje aktivnosti.

Ono što uporabama termina *Volkskultur* izvan znanosti jasno nedostaje jest rasprava o njegovoj problematičnoj, višestrukoj kompleksnosti. Naime, taj se termin može koristiti za nacionalnu ili tradicijsku kulturu (uglavnom ruralnu, predindustrijsku), ali i za kulturu u kojoj se nacionalno isprepliće s tradicijskim, pa se na taj način stvara predodžba “naroda” kao homogene jedinice. Osim toga, tu je i komercijalni aspekt: sadržaji vezani uz *Volkskultur* predstavljaju dodatnu turističku vrijednost koju nikako ne treba podcijeniti.

Korištenje termina *Volkskultur* u prvom javnom obraćanju vezanom uz UNESCO-ovu *Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* pokazuje da se konvencija koristila da bi se osnažila predodžba o drevnim, duboko ukorijenjenim praksama i da bi se zanemario razvoj suvremenog, urbanog i

¹³ Usp. <http://www.prohelvetia.ch/echos.119.0.html?&L=0>, kao i Risi (2006) te Antonietti, Meier i Rieder (2008).

mobilnog društva koje karakteriziraju migracije i globalizacija. To je jasno, primjerice, i iz tvrdnje potpredsjednika Švicarske komisije za UNESCO: “Iza razmjerno nejasnog termina nematerijalne kulture skrivaju se kulturni oblici koji su duboko ukorijenjeni u tlu [u izvorniku se koristi francuska riječ *terroir*] i koji se prenose s naraštaja na naraštaj” (Gradis 2008).

Premda se u izjavama Federalnog ureda za kulturu i Švicarske komisije za UNESCO uvijek spominje da je promicanje međukulturnog razumijevanja dio njihova područja djelovanja, predodžbe koje iz tih izjava proizlaze bliske su onima koje su uobičajene u diskursu “multikulturalizma”. Prema tom shvaćanju različite skupine promiču ljepote svoje kulture – često su to plesovi, nošnje, kulinarstvo – a da se pritom nikada ne prepoznaju problemi, sukobi, prekoračivanja granica pa čak ni razvoj novih hibridnih oblika. Nematerijalna se kultura smatra neformalnim i neproblematičnim načinom razmjene s drugim državama, kao i načinom promicanja vlastitih vrijednosti i ideala. U Švicarskoj, s obzirom na supostojanje četiriju jezičnih regija, kulturna raznolikost ima razmjerno važnu diskurzivnu ulogu. Ipak, noviji oblici kulturnih izričaja – novija kretanja vezana uz kulturnu raznolikost koja su započela s migracijama krajem devetnaestog stoljeća, dodatno su potaknuta porastom mobilnosti i internacionalizacijom komunikacije – ni dalje se ne smatraju njezinim dijelom.

Logika koja se implicitno javlja u konvenciji iz 2003. jest da nematerijalna baština proizlazi iz običnog puka, koji je udaljen od elite. Budući da su ti jednostavni ljudi, koji se na globalnoj razini često poistovjećuju s kulturama Juga (a danas ih često nazivaju i “prvim kulturama”), bili ili jesu pod vlašću kolonijalnih i postkolonijalnih elita, cilj je UNESCO-ove konvencije pomoći onima koji nisu u stanju sami održavati i prenositi svoju kulturu.

Ta idealizirana dihotomija između “običnog puka” i “elite” ne može se primijeniti na Švicarsku. *Volkskultur* ne odvaja “obični puk” od “elite” nego pravi razliku između kulturnih praksi koje slijedom različitih povijesnih i političkih razloga imaju veliku simboličku i političku moć, i tradicija koje prakticiraju skupine koje takvu moć nemaju. Ipak, obje su skupine društveno izrazito diferencirane. Premda obje obuhvaćaju pripadnike svih društvenih slojeva, razlikuju se u političkim stavovima, načinima života, a prije svega u tome tvrde li, ili ne tvrde, da predstavljaju identitet, tradicije i

kulturu “prave” Švicarske. Stoga se granica zapravo nalazi između predstavnika folklornih i kulturnih organizacija – koji smatraju da im je dužnost održavati stare tradicije – i umjetnika koje ne podržavaju politički lobiji.

Tako u Švicarskoj konvencija postaje instrument za stabilizaciju aktualnih nejednakosti i pristranosti. Budući da se temelji na državnim mjerama, ona podupire trenutno dominantne snage, istodobno pokušavajući spriječiti razvoj novih. Konvencija se koristi kao potpora onim kulturnim tradicijama koje ne trebaju potporu jer su vezane uz dobro razvijene mreže i instrumente kroz koje funkcioniraju. Drugi su oblici od samog početka isključeni iz procesa implementacije politike. Najzad, konvencija ne prepoznaje pojedine oblike nematerijalne kulture, jer ih ni njihovi predstavnici niti politički akteri ne smatraju relevantnima za konvenciju, budući da se ne definiraju kao tradicijski, ukorijenjeni u određenoj zajednici ili kao specifično švicarski.

Posebno začuđuje uloga koju su znanosti o kulturi imale u ovom procesu političkog pregovaranja. Predstavnici različitih disciplina (folkloristike, antropologije, kulturalnih studija i dr.), koje imaju dugu tradiciju istraživanja kulturne politike i tradicije – načina razvoja tradicija, njihovog konstruiranja i prenošenja – praktično su bili isključeni iz rasprava. Oni koji su sudjelovali u ime “nositelja tradicije” ponajprije su bili predstavnici dobro povezanih organizacija poput onih aktivnih u jodlanju, hrvanju (*Schwingeren*) i folklornim plesovima. Osim njih, sudjelovali su i umjetnici koji su iskazali velik interes za *Konvenciju o zaštiti i promicanju raznolikosti kulturnih izričaja* (UNESCO 2005), gotovo uvijek je spominjući kad bi se povela rasprava o konvenciji iz 2003. Smatrali su to prilikom za osnaživanje zakonskih odredbi vezanih uz autorska prava te su prepoznali zakonske mogućnosti koje bi spriječile neograničen pristup otvorenom tržištu, što bi, u njihovim očima, značilo prijetnju čitavim područjima djelovanja, poput filmske proizvodnje.

Za razliku od toga, predstavnici znanstvene zajednice sudjelovali su u nekim događanjima samo zato jer su bila javna, ali gotovo nikad nisu imali svojih predstavnika u pripremnim raspravama i među glavnim sudionicima javnih rasprava. Na taj je način ostala nepriznata činjenica da su sakupljanje, zaštita i istraživanje – aktivnosti koje su se u nekim slučajevima već dulje od sto godina provodile u različitim muzejima i znanstvenim

institucijama, a djelomice se i danas provode – omogućili samo postojanje dostupnih materijala i znanja o kulturnim oblicima. Primjerice, u dokumentima se ne navodi uloga lingvistike u istraživanju dijalekata i pripremi odgovarajućih rječnika, uloga glazbenih arhiva u posredovanju različitih podataka svim zainteresiranim pojedincima, kao ni uloga muzejskih zbirki koje sadrže izvore o različitim aspektima razvoja kulture.

Posebno upada u oči ponekad gotovo naivno shvaćanje kulture, koje ni na koji način ne uzima u obzir procese kojima se znanje prenosi, koristi i – o kojem god da je obliku riječ – uvijek eksploatira. To shvaćanje zasigurno nije posljedica UNESCO-ove konvencije, ali činjenica da ona naglašava ulogu “nositelja”, ni ne spominjući one koji bi mogli imati refleksivnu ulogu, možda povećava njegov učinak. Na djelu je i negativan, a ponekad gotovo i agresivan stav prema znanstvenim mišljenjima. Pripadnici “skupine nositelja”, koji se nisu htjeli baviti pitanjima stabilnosti i varijabilnosti, homogenosti i heterogenosti kulturnih tradicija ili pitanjima svojeg vlastitog jedinstva i otvorenosti, smatrali su da su znanstvenici ti koji žele uništiti drevne tradicije i prikazati ih u lošem svjetlu. Smatrali su ih “destruktivcima”, ako ne i krajnjim nedomoljubima. UNESCO-ova konvencija jasno podupire percepciju nematerijalne kulture kao načina promicanja stabilnog i inkluzivnog identiteta, identiteta koji daje podršku i sigurnost jer ga se može nedvosmisleno pripisati i jer se zasniva na prirodnom razlikama, identiteta koji može izbjeći “nerazumne” zahtjeve koji proizlaze iz otvorenosti, procesualnosti i interkulturalnosti.

Pomalo autsajderska uloga znanstvenika nije novina u povijesti folkloristike u germanofonom svijetu. U raspravama od 1960-ih, folkloristi u Njemačkoj, Švicarskoj i Austriji, koji svoje područje uglavnom više nisu nazivali “folklorom”, žestoko su kritizirali *Volk* i *Volkskultur* kao pojmove i sredstva nacionalističkih i rasističkih ideologija. Oni danas sebe smatraju manje agensima kulturne prakse ili sudionicima u raspravama o “javnom folkloru”, a više kritičkim čuvarima. Ipak, posljedično se javlja i rizik da će biti isključeni iz odborâ koji kulturne koncepcije implementiraju u javne politike, kao što se vidi i iz primjera UNESCO-ove konvencije.

Proces ratifikacije u Švicarskoj je pokazao da vođe kulturnih politika kreću od koncepcije nematerijalne kulture koja je u velikoj mjeri usmjerena prema pojmu predindustrijskog, ruralnog, tradicijskog i statičnog *Volk-*

skultur kao pretpostavljenog prikaza švicarskog identiteta. Iz tog razloga kulturni izričaji i tradicije iz područja popularne kulture, i iz subkultura, kultura migranata ili transnacionalnih kultura do dandanas nisu naišli na velik interes.

Identitet, baština, globalizacija: koja je raznolikost poželjna?

Nematerijalna baština ne mora nužno biti povezana s nekom regionalno ili etnički određenom skupinom. Ipak, primjeri koje je do sada verificirao UNESCO pokazuju tendenciju da se podupiru oni oblici koji se mogu jasno locirati i posjetiti. *Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* ne sadrži smjernice o tome kako se nositi s transnacionalnom kulturnom baštinom ili mobilnim, migrantskim kulturama. A upravo te kulture igraju tako važnu ulogu u suvremenim društvima. Nedostaje i rasprava o pristupima istraživanju transnacionalizma, a koje je uglavnom fokusirano na veze što ih migranti uspostavljaju između različitih kultura u kojima žive, a uključuje i “processe putem kojih imigranti stvaraju i održavaju višestruke društvene odnose koji povezuju društvo njihova podrijetla i društvo u kojemu žive” (Basch, Schiller i Blanc 2000 [1994]:7; Hannerz 1996).

Nasuprot tomu, o odnosu između “globalne svijesti” (koja se vidi iz UNESCO-ovog pojma baštine) i lokalne kulture raspravlja se u nizu studija (Cleere 2001; Kearney 2009). Neki globalizaciju smatraju dobrodošlom prilikom, posebice za male starosjedićke zajednice. Drugi autori u pojmu nematerijalne kulturne baštine vide “novo zlo” i prijetnju kulturnoj raznolikosti. Najgorljiviji kritičari u pojmu baštine ne vide ništa drugo do dominaciju hegemonijske zapadnjačke kulture (Hall 2005; Meyer-Rath 2007). Vrlo mali broj istraživača naglašava dijalektički kontekst u kojem se globalizacija pokazuje kao osnova za sve veću snagu i isticanje lokalnih partikularističkih stavova.

Još jedno pitanje koje se do sada u raspravi gotovo i nije spominjalo tiče se veze između kulturne raznolikosti i društvenih promjena. U konvenciji je naglašeno da je njezina namjera samo promicati nematerijalnu kulturnu baštinu koja nije u suprotnosti s “postojećim međunarodnim instrumen-

tima ljudskih prava, kao [ni s] potrebama uzajamnog poštivanja među zajednicama, skupinama i pojedincima i koja je u skladu s održivim razvojem” (UNESCO 2003b, čl. 2; vidi i Silverman i Ruggles 2007). Pozivanje na kulturnu raznolikost političke je naravi. Ono je nužno u suprotnosti s također političkim zahtjevom za priznavanjem ljudskih prava te univerzalnih normi i vrijednosti. Kulturne su prakse uvijek povezane s društvenim i ekonomskim strukturama, a samim time i s pitanjima društvenih normi i pravde. Ako bi ih netko želio štititi i promicati, morao bi, u načelu, štititi i socioekonomske temelje koji su uz njih vezani (Hertz i Gonseth 2008). Ali tako nešto se ni ne spominje u UNESCO-ovim dokumentima – i to s pravom. Kada bi se spomenulo, ono bi vjerojatno rezultiralo uspostavljanjem zaštićenih kulturnih područja kojima bi bio cilj zaštititi svakodnevni život, baš kao što se prirodnim rezervatima pokušava očuvati čitava flora i fauna nekog područja. Članove “zaštićenih” zajednica moralo bi se poticati da žive u skladu sa svojim sociokulturnim sustavom (npr. kastama) ili čak da se nastave baviti tradicijskim načinima rada, proizvodnje, trgovine i potrošnje. Ta je zamisao apsurdna u svijetu gdje su kapitalističke ekonomije globalno prisutne i sve dominantnije. Međutim, ona je problematična i s obzirom na stalne pozive na globalnu afirmaciju ljudskih prava. Mnogi su postojeći kulturni oblici, naime, nespojivi sa zahtjevima modernog pojma ljudskih prava. Ta se diskrepancija ne odnosi samo na tradicijske društvene oblike nego i na suvremenije oblike u kojima se diskriminacijska ponašanja glorificiraju ili trivijaliziraju, a rasizam, seksizam, dob, klasni sukobi i druge “nepopularne” ili “grube” društvene sile izražavaju kroz kulturu (Hertz i Gonseth 2008). Odvajanje kulturnih oblika od njihovih socioekonomskih okruženja smanjuje pak važnost tih kulturnih oblika. Oni više ne funkcioniraju kao dinamični dio svakodnevnog života. Umjesto toga, oni postaju muzeificirani i nefunkcionalni oblici. Za one koji ih prakticiraju oni nisu dijelom izgradnje identiteta premda možda imaju dodatnu turističku vrijednost.

Ta veza između društvenih sustava i kulturnih praksi jasno pokazuje zašto mogući nositelji tradicije i međunarodne kulturne organizacije ne moraju nužno imati istu perspektivu i zašto može doći do ozbiljnih sukoba. Dakako, ovdje se ne radi o zagovaranju zaštite kulturnih praksi koje su u suprotnosti s ljudskim pravima, ali valja imati na umu da se kulturna bašti-

na slijedom rečene političke dimenzije ne čuva zbog kulturne raznolikosti i čim veće autonomije i samoodređenja skupina uz koje se vezuje, nego ona podliježe drugoj logici – logici zakonitosti međunarodnih politika, koja može biti sasvim suprotna društvenoj logici tih zajednica.

Sirove, diskriminatorne, uvredljive ili pogrdne kulturne izričaje valja ozbiljno shvatiti kao iskaze društvenih granica ili područja sukoba – ozbiljno shvatiti ne u smislu njihova lakog prihvaćanja, nego u smislu kritičke analize. S obzirom na to, kultura ima ulogu koju uočava kulturno-antropološka perspektiva: kultura je sposobnost ljudi da se nose sa svojim svakodnevnim životima i da im daju značenje, što, dakako, može značiti i da će se pojaviti ideje i postavke koje su u suprotnosti s načelima ljudskih prava.

Promicanje i njegovanje neproblematičnih, tradicijskih oblika kulture također može odvrćati pozornost ljudi s društvenih kretanja, što može imati ozbiljne posljedice, jer im se na taj način prenosi slika idealnog svijeta i stabilne, ujedinjene zajednice, dok istodobno globalizacijski procesi mijenjaju društvo iz korijena i vode ga u brojne sukobe. Baštinske politike i programi stoga bi na neki način funkcionirali kao sedativ.

Mediji, mobilnost, utjelovljenje, izvedba

Ideja nematerijalne kulturne baštine implicitno priziva podjelu između “tradicijjskih društava” i neodređenih drugih. To neimenovano nešto pojavljuje se kao suvremeno društvo, u kojem se znanja, prakse i predodžbe o svijetu više ne prenose usmeno s naraštaja na naraštaj, nego i na druge načine. Osim toga, uloga kulturne baštine predstavlja se na idealizirani način, pružajući pripadnicima zajednica “osjećaj identiteta i kontinuiteta te tako promiče poštivanje kulturne raznolikosti i ljudske kreativnosti” (UNESCO 2003b, čl. 2). U suvremenim društvima poput švicarskog, primjena politike nematerijalne kulturne baštine ovisi o sličnoj podjeli, podjeli kojom se još od početka moderne ere dijeli ruralno od urbanog, obično od elitnog, ručni rad od industrijskog. Pretpostavlja se da nematerijalna kulturna baština pripada isključivo prvom članu svakog od navedenih parova. Ali svi su ti faktori zapravo isprepleteni. Upravo je

moderno društvo bilo to koje je po prvi put stvorilo potrebu za tradicijom i usidrenjem u tradiciji, što je dovelo do nastanka svih onih organizacija kojima je cilj održati uz nju vezane kulturne oblike. Na taj je način stvorena i oblikovana predmoderna prošlost. Svijet tradicije i stabilnosti zadobiva svoje značajke samo kroz suvremeni, industrijalizirani, urbanizirani svijet, svijet preplavljen medijima, i on se jednostavno ne može zamisliti bez njega.

Analize *Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* trebale bi uzeti u obzir činjenicu da baština nije nešto što jednostavno postoji te da je očuvanje nekih kulturnih oblika posljedica sukoba oko kulturne nadmoći. Baština i pamćenje uvijek su povezani s gubitkom, prepuštanjem, nestankom i zaboravom. Oni su dio složenih društvenih procesa čiji je ishod uvijek posljedica moći i dominacije određenih skupina. UNESCO i infrastrukture koje su nastale na temelju njegovih konvencija mogu se ubrojiti u te sile. Različiti tijekovi pamćenja stapaju se u jedan tijek, koji pak diktira politička sila koja odlučuje što se zavređuje zvati baštinom, a što ne.

Za razliku od UNESCO-ove ideologije koja prednost daje lokalnosti, ukorijenjenosti i tradiciji, mnogi kulturni procesi u suvremenom društvu blisko su povezani s globalizacijom, mobilnošću, inovacijama i popularnom kulturom – ukratko s poviješću posljednjih nekoliko stoljeća. Te prakse također jasno udovoljavaju kriterijima oblikovanja tradicije kako ih shvaća UNESCO, ali ih se uglavnom ne zamjećuje. Čini se da se UNESCO-ova paradigma temelji na pretpostavkama da se prijenos informacija s naraštaja na naraštaj uglavnom odvija usmenim putem. Ipak, kulturne se oblike u visoko industrijaliziranim zemljama često ne može razumjeti a da se ne uključe i drugi mediji osim usmenosti, mediji koji već dulje vrijeme imaju ključnu ulogu (Kalay, Kvan i Affleck 2008). To se ne odnosi samo na stoljetne pisane tradicije nego i, prije svega, na brzi razvoj tehnoloških medija od kraja devetnaestog stoljeća. Kulturni se prijenos ne može shvatiti ako se ne uzme u obzir uloga kina, fonografa, radija, televizije, interneta i drugih izvedenih oblika i inačica, tj. medija koji nisu jednostrano pasivni, nego su u velikoj mjeri aktivni stvaratelji kulturnih praksi.

Prisutnost novih medija ne dovodi jednostavno do gubitka tradicije, kao što se to često tvrdi, nego može poslužiti kao izvor inspiracije i

revitalizacije. Ovisno o obliku, ti načini kulturnog prijenosa djeluju na različita osjetila povezujući npr. usmenost, vizualnost, tjelesnu osjetilnost, virtualnost itd. Kulturni posrednici uzimaju medijske proizvode (tekstove, audio i video snimke) i dalje ih razvijaju, a njihovi proizvodi tako postaju dijelom procesa u kojem se tijekom tradicije nastavljaju i u kojem nastaju novi kulturni oblici. Danas internet i uz njega vezane digitalne tehnologije najjasnije pokazuju mogućnosti korištenja kulturnih medija.

U radu o reprodukciji umjetničkih djela Walter Benjamin je tvrdio da sve veća dostupnost kulturnih radova dovodi do neke vrste “demokrati-zacije” umjetnosti, ali ga je istodobno zabrinjavalo to da bi mehaničko reproduciranje i prenošenje moglo uništiti auru umjetničkih djela – njihovu značajku jedinstvenih entiteta (usp. Benjamin 2008). Taj se strah u nešto promijenjenom obliku javlja i u raspravama o kulturnoj baštini. Jedinstvenost i aura, a riječ je o pojmovima koji su usko povezani s traženjem izvorišta i korijena, služe kao filtri pomoću kojih se temeljem radikalne razlike između originala i kopije određuje ključna vrijednost kulturnih djela u vremenu i prostoru. Tako se definicija kulturne baštine blisko veže uz pojmove koji su od presudnog značenja u takozvanoj visokoj ili elitnoj kulturi. S druge strane, to odvajanje “originala” i “kopije” često nema mnogo smisla – kako u tradicijskim oblicima kulture koji se prenose usmenim putem, tako i u današnje doba reproduciranja na zahtjev, kopiranja i preuzimanja. Zbog svega toga, dubinska analiza uloge medija, prijenosa, uređivanja i sempliranja bila bi od pomoći za razumijevanje fenomena proizvodnje baštine, kao i za iznalaženje mogućnosti promocije i diseminacije usklađene s kriterijima i praksama skupina koje su nositelji baštine.¹⁴

Tijelo igra jednako važnu ulogu u prijenosu kulture. Za razliku od materijalne baštine koja se štiti u muzejima, nematerijalna se kulturna baština sastoji od manifestacija (znanja, vještina, izvedbi) koje su neraski-

¹⁴ Fiona Cameron i Sarah Kenderline (2007) se na drugi način bave novim medijima i baštinom – naime pitaju se kako digitalne medije mogu koristiti institucije koje se bave kulturnom baštinom.

divo povezane s ljudima. Korištenjem naziva poput “živuće blago”¹⁵ fizičko tijelo obrtnika ili umjetnika dobiva ulogu arhiva ili spremišta tradicijskog znanja – on ili ona postaje nekom vrstom repozitorija onog ugroženog nematerijalnog. Ovo je shvaćanje problematično ne samo zato što se pomoću njega vještine pojedinog obrtnika prikazuju kao “reprezentativne” za čitavu kulturnu zajednicu ili “kolektiv”, nego i stoga što se kratkotrajne ljudske živote ne može trajno štiti. Osim toga, ljudi su i subjekti i objekti kulturnih tradicija. Oni nisu samo prenositelji, nego su i agensi vlastitih baštinskih praksi. Ono što nedostaje konvencijama jest upravo taj koncept svjesnog, refleksivnog subjekta. Umjesto toga, umjetnici se javljaju kao nositelji ili prenositelji tradicija ili se smatraju pasivnim medijima, odnosno društvenim slojem prijenosnika koji su lišeni vlastite volje, namjere ili kreativnosti. Ipak, praksa svakog pojedinca podrazumijeva i aktivno preispitivanje, kao što pretpostavlja i njegovu ili njezinu perspektivu (Kirshenblatt-Gimblett 2006).

Stoga se uloga pojedinca uvijek mora gledati iz perspektive aktivnog, izvedbenog subjekta. Uloge tijela, fizičke prakse i utjelovljenja u *Konvenciji za zaštitu nematerijalne kulturne baštine* obrazložene su na odveć jednostran način (Barba i Savarese 1991; Csordas 1999). Konvencija naglašava ulogu pojedinaca kao čuvara “repertoara”, ali premalo se usredotočuje na izvedbu, odnosno, da tako kažemo, na to kako se taj repertoar održava i prenosi. Pojam izvedbe naglašava pitanja konteksta, namjere, resursa, konvencija i odnosa između društvenih aktera. Victor Turner uveo je termin “društvene drame” da bi istaknuo izvedbene aspekte ljudskog djelovanja te elemente igre i kreativnosti koje u njima susrećemo. Izvedbenošću se uzima u obzir intencionalnost i ekspresivnost ljudskog ponašanja (Grossegger 2005; Köpping 1998; Turner 1982, 1990). Ključni termini koji se koriste kod opisa izvedbi su “izričaj”, “iskustvo” i “interpretacija”, a oni kao da su u beskrajnoj petlji: izričaj nečega što su iskusili drugi, koji zatim interpretiraju to iskustvo, što dovodi do njegovog novog izričaja (Bell 2008; Hughes-

¹⁵ Vidi UNESCO-ove *Smjernice za uspostavljanje sustava živućeg nacionalnog blaga*. Dokument je povezan sa stranicom na UNESCO-ovom portalu pod naslovom “Encouraging Transmission of ICH: Living Human Treasures”, <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00061&clg=EN>.

-Freeland 1998; Schechner i Appel 1990; Schieffelin 1996, 1998). Upravo je taj izvedbeni element ono po čemu se nositelji ljudske kulture razlikuju od uređaja za snimanje i sustava za dokumentaciju.

Tko ima moć?

Kako će izgledati nacionalne liste u velikoj je mjeri ostavljeno na odluku državama strankama. Odredbe *Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* tu su šture. Odgovarajući članak samo navodi da država može sastaviti jednu ili više listi “na način prilagođen vlastitoj situaciji”. Liste se redovno ažuriraju, a svaka država dužna je podnijeti periodična izvješća s podacima o tim listama (UNESCO 2003b, čl. 12). Nadalje, svaka “država stranka nastoji osigurati najšire moguće sudjelovanje zajednica [i] skupina [...] koje stvaraju, održavaju i prenose tu baštinu” (UNESCO 2003b, čl. 11, st. b; čl. 15).

U Švicarskoj u igru ulazi i načelo supsidijarnosti. Samo one političke odgovornosti koje se ne mogu obnašati na nižoj razini upućuju se na sljedeću višu razinu. Stoga su mnoga pitanja isprva odgovornost lokalnih općinskih vlasti koje neka područja prepuštaju kantonima koji zatim, ako je potrebno, neka područja prosljeđuju federalnoj vlasti. Kulturne su politike ponajprije u nadležnosti gradova i kantona, a federalna vlast igra važniju ulogu samo u nekoliko područja.

To znači da federalna vlast igra sekundarnu ulogu u promicanju kulture, kako financijski tako i sadržajno. Federalni ured za kulturu nadležan je za neka ključna pitanja u tom području – međunarodne odnose, švicarsku filmsku industriju, Nacionalnu knjižnicu, Nacionalni arhiv i Nacionalni muzej. Druga velika institucija, Pro Helvetia, kulturna zaklada koja se financira federalnim sredstvima, također podržava izvorno stvaralaštvo u području kazališta, plesa, vizualnih umjetnosti, glazbe i književnosti. No, golemi dio potpora za kulturu dolazi od kantona i gradova.

U tom federalnom sustavu zadatak inventarizacije nematerijalne kulture zajednički dijele konfederacija i kantoni. U priopćenju Federalnog vijeća, Parlamentu se predlaže sljedeća podjela: kantoni bi bili nadležni za sadržaj liste. Oni bi na temelju prijedloga nositelja nematerijalne kulturne baštine

identificirali i inventarizirali baštinu. Federalna bi vlada pak administrativno i tehnički podupirala kantone. Federalni ured za kulturu, kao nadležna ustanova, podupirao bi kantone u razvijanju jedinstvenih kriterija izbora. Izvješća kantona ujedinjavala bi se u takozvanu okvirnu listu, koja ne bi imala nikakvu pravnu vrijednost. Na taj bi način kantoni odlučivali koja kulturna područja zaslužuju da budu uvrštena na listu. Na taj način Federalna vlada, koja je imala vodeću ulogu u postupku ratifikacije (zato što su međunarodni ugovori u njezinoj nadležnosti), sada prepušta svoju ulogu kantonima.

Ipak, ne treba podcjenjivati ulogu Federalne vlade. U bliskoj suradnji sa Švicarskom komisijom za UNESCO, kantonskim vlastima i “nositeljima kulturne baštine”, Federalni ured za kulturu određuje parametre buduće švicarske liste nematerijalne kulturne baštine. Istodobno, Vlada je svjesna da će u budućnosti svoju ulogu prepustiti drugima te priznaje da federalna politika ne može učinkovito djelovati na tom području. Stoga i stupanje na snagu UNESCO-ove *Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* mora koštati što je manje moguće. Konvencija omogućuje federalnim vlastima da ojačaju imidž kulturne raznolikosti koji je švicarska vlada oduvijek i promicala, i to bez velikih troškova. Zato je korisno konvenciju implementirati u suradnji s institucijama koje su se dokazale kao kooperativne i koje vjerojatno neće predlagati dodatne teme ili kulturna područja koja bi mogla rezultirati povećanjem troškova.

Takozvani proces konzultacija također je tipičan za švicarsku legislativnu proceduru, a njime se omogućuje da se sve zainteresirane strane, organizacije i pojedinci očituju o prijedlozima zakona. Prije ratifikacije dviju konvencija iz 2003. i 2005. održan je proces konzultacija. U njemu je sudjelovalo osamdesetak pojedinaca i organizacija, i gotovo su svi bili posve suglasni s time da Švicarska ratificira obje konvencije. Ali pogledamo li tko je sudjelovao u procesu konzultacija, vidjet ćemo da je riječ o uobičajenim političkim strankama i skupinama. Od kulturnih radnika, nekih stotinjak sudionika prisustvovalo je Danu UNESCO-ovih konvencija održanom 30. siječnja 2007. godine u Bernu. To su bili predstavnici Švicarske komisije za UNESCO, Traditions pour Demain (Tradicije za sutra), švicarskog ogranka Međunarodnog vijeća organizacija folklornih festivala i tradicijskih umjetnosti (CIOFF Switzerland), kao i Švicarske koalicije

za kulturnu raznolikost. Svi oni blisko surađuju sa švicarskim Forumom za nematerijalnu kulturnu baštinu.¹⁶ Te su skupine pozdravile konvencije. Kao što smo već spomenuli, naziv samog događaja pridonio je tome da se mnogi koji se nisu smatrali predstavnicima onoga što se naziva *Volkskultur* na tom događaju uopće nisu ni pojavili.

Švicarci planiraju sastaviti listu i objaviti je u elektroničkom obliku. Vežano uz to javljaju se razna pitanja koja se tiču ustroja takve baze podataka, posebno s obzirom na to kako iznaći klasifikaciju koja bi odgovarala sasvim različitim područjima. Osim toga, kod inventarizacije i dokumentiranja kulturnih praksi, valja uzeti u obzir zaštitu autorskih i drugih prava. U vezi s time, konvencija nalaže da se ne može utjecati na postojeća prava i obveze (UNESCO 2003b, čl. 3, st. b).

Da bi se pripremila za navedeno, Federalna vlada je švicarskoj podružnici CIOFF-a, privatnoj organizaciji koja se uglavnom bavi organizacijom međunarodnih folklornih festivala,¹⁷ dodijelila zadatak da napravi probnu bazu podataka. Odlaskom na početnu stranicu CIOFF-a, nakon što se “klikne” na programe, dolazi se do “Schweizerisches Inventar der überli-

¹⁶ Švicarska koalicija za kulturnu raznolikost (<http://www.coalitionsuisse.ch/>) savez je udruge i bavi se širokim dijapazonom kulturnih aktivnosti, ali se gotovo ne dotiče pitanja same koncepcije nematerijalne kulture. Umjesto toga bavi se područjima na kojima je, prema njihovom mišljenju, kulturna raznolikost ugrožena. Drugim riječima, udruge u savezu ponajprije se bave UNESCO-ovom *Konvencijom o kulturnoj raznolikosti*. Švicarski Forum za nematerijalnu kulturnu baštinu osnovan je da bi podupro ratifikaciju UNESCO-ove *Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine*. U srpnju 2010. još nije imao vlastitu internetsku stranicu, nego se pojavljivao kao dio stranice Švicarske komisije za UNESCO i Švicarske koalicije za kulturnu raznolikost, <http://www.unesco.ch/themen/immaterielleskulturerbe/das-schweizer-forum-fuer-das-immaterielle-kulturerbe.html>; http://www.coalitionsuisse.ch/doss/pci/forum_pci_de.htm.

¹⁷ Švicarska stranica CIOFF-a navodi da CIOFF ima sljedeće ciljeve: “Poticanje međunarodnog razumijevanja, posebice u području folklorne umjetnosti, s ciljem stvaranja kulture mira i nenasilja u skladu s UNESCO-ovim načelima. Promicanje znanja i poštivanja kultura i tradicija ljudi. Identificiranje, promicanje, popularizacija i očuvanje nematerijalne kulturne baštine. Suradnja s osobama, skupinama i nacionalnim i regionalnim udruženjima za folklornu umjetnost. Promicanje razmjene između folklornih skupina i njihovo predstavljanje tradicijske baštine Švicarske”, http://www.cioff.ch/english/objectifs_Titre_E.html.

eferten Volkskultur”. I tu opet nalazimo dobro nam poznati *Volkskultur* umjesto *nematerijalne kulture* premda na engleskoj verziji stranice piše “Swiss Inventory of Intangible Cultural Heritage” odnosno “Švicarski inventar nematerijalne kulturne baštine”. Baza podataka ima prikladno ime *Edelweiss* (runolist), što je švicarski nacionalni cvijet koji simbolizira Alpe i koristi se uglavnom u turizmu. Šest fotografija ukrašava početnu stranicu, a svaka prikazuje ljude u tradicijskim narodnim nošnjama. Na stranici same baze podataka *Edelweiss* dočekuje nas sljedeći pozdrav: “Willkommen im schweizerischen Repertoire der immateriellen *Volkskultur*” (Dobrodošli na švicarsku listu nematerijalne kulturne baštine). Na ovoj se stranici baza podataka naziva “Das Repertoire der Traditionsträger”, a na engleskom dijelu stranice “The Directory of the Actors of Cultural Heritage” odnosno “Imenik aktera kulturne baštine”. On sadrži sljedećih devet vrsta izričaja: “glazbu, kazalište, regionalne običaje, pjevanje i jodlanje, ples, regionalne dijalekte, rukotvorine, kulinarstvo, narodne nošnje”.¹⁸

Posebno je upadljiva kombinacija naziva koji opet povezuju *nematerijalno* s pojmom *Volkskultur* ili ga u potpunosti izbacuju. Nadalje, začuđuje i to da je riječ o “imeniku aktera kulturne baštine”, što zapravo ne odgovara namjerama UNESCO-ove konvencije, kojoj je cilj inventarizirati kulturnu baštinu, ali ne i njezine nositelje. I najzad, valja zamijetiti da kategorije u bazi podataka odgovaraju različitim značenjskim razinama. Dok se “narodna nošnja” odnosi na ograničeno područje (a da ne spominjemo činjenicu da je ona dio materijalne kulture), izraz “običaji” odnosi se na općenitiju razinu. Druga područja kulturnog znanja – vezana uz tijelo, medicinu, prirodu, ili kozmologiju, transcendentalnost i religiju, uopće se ne spominju, premda su posebno zanimljiva u suvremenom društvu.¹⁹ Radna skupina koja se sastoji od predstavnika federalnih i kantonskih vlasti kao i kulturnih organizacija sada radi na listi koja bi mogla poslužiti kao predložak za kantone.

Način na koji je do sada provedena UNESCO-ova *Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* u Švicarskoj uglavnom perpetuirala shvaćanje

¹⁸ Vidi <http://www.cioff.ch/>. Usp. www.edelweiss.cioff.ch.

¹⁹ Usp. prethodnu bilješku.

nematerijalne kulture utemeljene na davnim, tradicijskim, uglavnom ruralnim tradicijama, a suprotstavljene razvoju suvremenog društva. Dok su se ljudi u devetnaestom stoljeću pribojavali prijjetnji modernizacije, industrijalizacije i urbanizacije, danas su mnogi uvjereni da od sila globalizacije moramo očuvati, spašavati i štititi što god možemo. Opet smo skloni skupljanju i arhiviranju, ali se ovaj puta manje oslanjamo na muzeje i arhive, a više na digitalne baze podataka i liste.

Slijedom načina na koji se u konvenciji iz 2003. godine razumiju kultura i baština, u raspravama su zanemarena tri ključna elementa: 1) kulturni oblici koji su mobilni i transnacionalni (tj. ne pripadaju jasno jednoj etničkoj, nacionalnoj ili manjinskoj skupini), 2) medijski prijenos popularne kulture i 3) izvedbeni elementi kulture. Osim toga, kulturna raznolikost shvaća se kao pozitivna, prekrasna i odvojena od našeg radnog i svakodnevnog života. Na taj način kultura biva otrgnuta od svojih društvenih korijenja. Posljedično su mnogi aktivni sudionici kulturnog života tek u minimalnoj mjeri uključeni, a mnogi se osjećaju izostavljenima zbog načina na koji se promiče konvencija.

O političkoj moći pojedinih državnih vlasti ovisit će što će biti uključeno u pojedine nacionalne liste. Zaštita koju bi valjalo pružiti raznolikosti lako postaje puki folklorizam ili, u ekstremnim slučajevima, način na koji se nepoželjne kulturne prakse diskreditiraju kao prakse koje su nedostojne zaštite. Barbara Kirshenblatt-Gimblett smatra da pojam baštine, budući da ističe predpolitičke kulturne veze između podnacionalnih skupina, slabi poveznice između nacionalnosti i građanstva, a pojačava veze s novonastajućim globalnim građanstvom i globalnom politikom (Kirshenblatt-Gimblett 2006:190-91). Ipak, u slučaju *Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* taj će razvoj događaja vjerojatno preduhitriti snažna uloga država stranaka. Baš suprotno namjeri konvencije, a zbog sudjelovanja država, podnacionalne, transnacionalne i dijasporske skupine uključene su u proces samo ako to nije u suprotnosti s ciljevima državne kulturne politike. Tvrdnja da konvencija ponajprije podupire skupine koje same sebe smatraju starosjedilačkima, usmjerenima na nasljeđe ili iskonskima, u većini slučajeva vjerojatno nije primjenjiva, barem ne u suvremenim zapadnim državama. U njihovom slučaju dugotrajni proces formiranja nacije i države znači da su takve skupine ili sasvim integrirane u državni

legitimacijski sustav te su postale dio nacionalnog identiteta i diskursa o tradiciji (a samim time i dio službenih kulturnih politika) ili su marginalizirane pa su stoga jedva i uzete u obzir u okvirima konvencije.

U zemlji kao što je Švicarska *Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* pruža financijski isplativu mogućnost samopredstavljanja kao pozitivnog vrednovanja kulture i kulturne raznolikosti, a da se pritom izbjegnu pitanja o cijelom nizu problema. To su, primjerice, neugodna pitanja vezana uz prijenos tradicija i pregovaranje o tradicijama, koja, zbog sve raznolikijeg, globaliziranog i migracijskog društva, ponekad dovode do nasilnih sukoba. Konvencija također pruža mogućnost da se vlastitim građanima predstavi slika tradicije i stabilnosti, a da se stranim turistima ponudi slika konzumacije kulture kao zabave. Ništa od navedenoga značajnije ne doprinosi shvaćanju da kultura u suvremenom društvu ima važnu ulogu u oblikovanju identiteta, društvenim promjenama i globalizaciji, niti odaje priznanje važnosti kulture u tom kontekstu.

Ako se navedeni trendovi nastave, proces koji je započela UNESCO-ova *Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* dovest će do stvaranja izoliranih, imobiliziranih, ali "zgodnih" nematerijalnih kulturnih oblika koji će postati popularne turističke atrakcije. No ti oblici imaju malo veze s načinima života stvarnih zajednica. Umjesto toga, nematerijalna će kultura postati jednako dekontekstualizirana kao i predmeti materijalne kulture koje u našim muzejima izlažemo u staklenim vitrinama.

Preveo: Mateusz-Milan Stanojević

Literatura:

- Abu-Lughod, Lila.** 1991. "Writing Against Culture". U *Recapturing Anthropology. Working in the Present*. Richard G. Fox, ur. Santa Fe: School of American Research Press, 137-162.
- Aikawa, Noriko.** 2004. "An Historical Overview of the Preparation of the UNESCO International Convention for the Safeguarding of Intangible Heritage". *Museum International* 56/1-2:137-149.
- Allolio-Näcke, Lars, Britta Kalscheuer i Arne Manzeschke,** ur. 2005. *Differenzen anders denken. Bausteine zu einer Kulturtheorie der Transdifferenz*. Frankfurt: Campus.

- Antonietti, Thomas, Bruno Meier i Katrin Rieder**, ur. 2008. *Rückkehr in die Gegenwart. Volkskultur in der Schweiz*. Baden: Hier und Jetzt.
- Aplin, Grame**. 2002. *Heritage. Identification, Conservation, and Management*. South Melbourne: Oxford University Press.
- Appadurai, Arjun**, ur. 1986. *The Social Life of Things. Commodities in Cultural Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Assmann, Aleida**. 1999. *Zeit und Tradition. Kulturelle Strategien der Dauer*. Köln: Böhlau.
- Assmann, Aleida**. 2009. *Erinnerungsräume. Formen und Wandlungen des kulturellen Gedächtnisses*. Munich: Beck.
- Barba, Eugenio i Nicola Savarese**, ur. 1991. *The Secret Art of the Performer. A Dictionary of Theatre Anthropology*. London: Routledge.
- Basch, Linda, Nina Glick Schiller i Cristina Szanton Blanc**. 2000 [1994]. *Nations Unbound. Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States*. New York: Routledge.
- Bausinger, Hermann**. 1999 [1971]. *Volkskunde. Von der Altertumsforschung zur Kulturanalyse*. Tübingen: Tübinger Vereinigung für Volkskunde. = 2002. *Etnologija. Od istraživanja starine do kulturologije*. Beograd: XX vek. Prevela Aleksandra Bajazetov-Vučen.
- Bell, Elisabeth**. 2008. *Theories of Performance*. Los Angeles: Sage.
- Bellwald, Werner**. 1997. *Zur Konstruktion von Heimat. Die Entdeckung lokaler "Volkskultur" und ihr Aufstieg in die nationale Symbolkultur. Die Beispiele Hérens und Lötschen (Schweiz)*. Sitten: Walliser Kantonsmuseum.
- Bendix, Regina**. 1997. *In Search of Authenticity. The Formation of Folklore Studies*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Bendix, Regina**. 2007. "Kulturelles Erbe zwischen Wirtschaft und Politik. Ein Ausblick". U Prädikat "HERITAGE". *Wertschöpfungen aus kulturellen Ressourcen*. Dorothee Hemme, Markus Tauschek i Regina Bendix, ur. Berlin: LIT Verlag, 337-356.
- Bendix, Regina**. 2009. "Heritage between Economy and Politics. An Assessment from the Perspective of Cultural Anthropology". U *Intangible Heritage*. Laurajane Smith i Natsuko Akagawa, ur. New York: Routledge, 253-269.
- Benjamin, Walter**. 2008. *The Work of Art in the Age of Its Technological Reproducibility, and Other Writings on Media*. Michael W. Jennings, Brigid Doherty i Thomas Y. Levin, ur. Cambridge: Harvard University Press. = 2006. "Umjetničko djelo u razdoblju tehničke reprodukcije". *Život umjetnosti* 78-79:22-32. Prevela Snješka Knežević.
- Berg, Eberhard i Martin Fuchs**. 1999. *Kultur, soziale Praxis, Text. Die Krise der ethnographischen Repräsentation*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Blake, Janet**. 2002. *Developing a New Standard-setting Instrument for the Safeguarding of Intangible Heritage. Elements for Consideration*. Document CLT-2001/WS/8 Rev. <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001237/123744E.pdf>.

- Bortolotto, Chiara.** 2007. "From Objects to Processes. UNESCO's Intangible Cultural Heritage". *Journal of Museum Ethnography* 19:21-33.
- Brednich, Rolf Wilhelm,** ur. 2001. *Grundriss der Volkskunde. Einführung in die Forschungsfelder der Europäischen Ethnologie.* Berlin: Reimer.
- Byrne, Denis.** 2009. "A Critique of Unfeeling Heritage". U *Intangible Heritage.* Laurajane Smith i Natsuko Akagawa, ur. New York: Routledge, 229-252.
- Cameron, Fiona i Sarah Kenderline,** ur. 2007. *Theorizing Digital Cultural Heritage. A Critical Discourse.* Cambridge: MIT Press.
- Cleere, Henry.** 2001. "The Uneasy Bedfellows. Universality and Cultural Heritage". U *Destruction and Conservation of Cultural Property.* Robert Layton, Peter G. Stone i Julian Thomas, ur. London: Routledge, 22-29.
- Clifford, James i George E. Marcus,** ur. 1986. *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography.* Berkeley i Los Angeles: University of California Press.
- Csordas, Thomas J.** 1999. "The Body's Career in Anthropology". U *Anthropological Theory Today.* Henrietta L. Moore, ur. Cambridge: Polity Press, 172-205.
- Deacon, Harriet, Luvuyo Dondolo, Mbulelo Mrubata i Sandra Prosalendis.** 2004. *The Subtle Power of Intangible Heritage. Legal and Financial Instruments for Safeguarding Intangible Heritage.* Capetown: HSRC Publishers.
- Di Giovine, Michael A.** 2009. *The Heritage-scape. UNESCO, World Heritage, and Tourism.* Lanham: Lexington Books.
- Duvignaud, Jean, Javier Perez de Cuellar, François-Pierre Le Scouarnec et al.** 2004. *Le patrimoine culturel immatériel. Les enjeux, les problématiques, les pratiques.* Paris: Babel, Maison des cultures du monde.
- Gerndt, Helge,** ur. 1987. *Volkskunde und Nationalsozialismus. Referate und Diskussionen einer Tagung der Deutschen Gesellschaft für Volkskunde.* Munich: Münchner Vereinigung für Volkskunde.
- Gradis, Diego.** 2008. "Une mission en Suisse pour les acteurs du patrimoine vivant". *Bulletin der Schweizerischen Akademie der Geistes- und Sozialwissenschaften (SAGW)* 2:28-29.
- Grossegger, Elisabeth.** 2005. "Intangible Cultural Heritage – Theaterlandschaft Repertoiretheater. Repräsentation, kulturelle Vielfalt und Identität". U *Kulturerbe als soziokulturelle Praxis.* Moritz Csáky i Monika Sommer, ur. Innsbruck: StudienVerlag, 85-96.
- Hafstein, Valdimar.** 2009. "Intangible Heritage as a List. From Masterpieces to Representation". U *Intangible Heritage.* Laurajane Smith i Natsuko Akagawa, ur. New York: Routledge, 93-111.
- Hall, Stuart.** 2005. "Whose Heritage? Unsettling 'the Heritage', Re-imagining the Post-nation". U *The Politics of Heritage. The Legacies of "Race".* Jo Littler i Roshi Naidoo, ur. London: Routledge, 23-35.
- Hannerz, Ulf.** 1992. *Cultural Complexity. Studies in the Social Organization of Meaning.* New York: Columbia University Press.

- Hannerz, Ulf.** 1995. "‘Kultur’ in einer vernetzten Welt. Zur Revision eines ethnologischen Begriffes". U *Kulturen – Identitäten – Diskurse. Perspektiven europäischer Ethnologie*. Wolfgang Kaschuba, ur. Berlin: Akademie Verlag, 64-84.
- Hannerz, Ulf.** 1996. *Transnational Connections. Culture, People, Places*. New York: Routledge.
- Hannerz, Ulf.** 2009. "Flows, Boundaries, and Hybrids. Keywords in Transnational Anthropology". Transnational Communities Programme. Working Papers, WPTC-2K-02. http://www.transcomm.ox.ac.uk/working_papers.htm.
- Harvey, David C.** 2001. "Heritage Pasts and Heritage Presents. Temporality, Meaning, and the Scope of Heritage Studies". *International Journal of Heritage Studies* 7:319-338.
- Hemme, Dorothee, Markus Tauschek i Regina Bendix,** ur. 2007. *Prädikat "HERITAGE". Wertschöpfungen und kulturelle Ressourcen*. Berlin: LIT Verlag.
- Hertz, Ellen i Marc-Olivier Gonseth.** 2008. "Quelques réflexions anthropologiques sur un territoire émergent". *Bulletin de l'Académie Suisse des sciences humaines et sociales (ASSH)* 2:38-41.
- Hobsbawm, Eric i Terence Ranger,** ur. 1983. *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press. = 2002. *Izmišljanje tradicije*. Beograd: XX vek. Prevele Slobodanka Glišić i Mladena Prelić.
- Hörning, Karl H. i Julia Reuter,** ur. 2004. *Doing Culture. Neue Positionen zum Verhältnis von Kultur und sozialer Praxis*. Bielefeld: Transcript.
- Hughes-Freeland, Felicia.** 1998. "Introduction". U *Ritual, Performance, Media*. Felicia Hughes-Freeland, ur. London: Routledge, 1-28.
- Hymes, Dell,** ur. 1974. *Reinventing Anthropology*. New York: Vintage Books.
- Institut nationale du patrimoine (INP).** 2007. "Le patrimoine culturel immatériel de l'Europe. Inventer son inventaire". *Les publications électroniques. Actes de colloques*. http://www.inp.fr/index.php/fr/mediatheque_numerique/les_publications_electroniques/actes_de_colloques.
- Johler, Reinhard.** 2002. "The EU as Manufacturer of Tradition and Cultural Heritage". U *Culture and Economy. Contemporary Perspectives*. Ulrich Kockel, ur. Aldershot: Ashgate, 221-230.
- Kalay, Yehuda E., Thomas Kvan i Janice Affleck.** 2008. *New Heritage. New Media and Cultural Heritage*. New York: Routledge.
- Kaschuba, Wolfgang.** 2003. *Einführung in die Europäische Ethnologie*. Munich: Beck.
- Kearney, Amanda.** 2009. "Intangible Heritage. Global Awareness and Local Interest". U *Intangible Heritage*. Laurajane Smith i Natsuko Akagawa, ur. New York: Routledge, 209-225.
- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara.** 2004a. "From Ethnology to Heritage. The Role of the Museum". SIEF plenarno predavanje, Marseille, 28. travnja. <http://www.nyu.edu/classes/bkg/web/SIEF.pdf>.

- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara.** 2004b. "Intangible Heritage as Metacultural Production". *Museum International* 56/1-2:52-65. = dijelom u ovom zborniku.
- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara.** 2006. "World Heritage and Cultural Economics". U *Museum Frictions. Public Cultures/Global Transformations*. Ivan Karp, Corinne A. Kratz, Lynn Swajaja, Tomas Ybarra-Frausto, Gustavo Buntinx, Barbara Kirshenblatt-Gimblett i Ciraj Rassool, ur. Durham: Duke University Press, 161-202. = u ovom zborniku.
- Klamer, Arjo.** 2004. "Cultural Goods Are Good For More Than Their Economic Value". U *Culture and Public Action*. Vijayendra Rao i Michael Walton, ur. Stanford: Stanford University Press, 139-162.
- Kockel, Ullrich i Máiréad Nic Craith,** ur. 2007. *Cultural Heritages as Reflexive Traditions*. New York: Palgrave Macmillan.
- Köpping, Klaus Peter.** 1998. "Inszenierung und Transgression in Ritual and Theater. Grenzprobleme der performativen Ethnologie". U *Ethnologie und Inszenierung. Ansätze zur Theaterethnologie*. Bettina E. Schmidt i Mark Münzel, ur. Marburg: Curupira, 45-86.
- Köstlin, Konrad.** 1984. "Zur Wiederkehr der Volkskultur. Der neue Umgang mit einem alten Begriff". *Ethnologia Europaea* 14:25-31.
- Köstlin, Konrad.** 1995. "Volkskultur und Moderne". *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde* 49/98:91-94.
- Kramer, Karl S.** 1962. "Zum Verhältnis von Mensch und Ding. Probleme der volkskundlichen Terminologie". *Schweizerisches Archiv für Volkskunde* 58:91-101.
- Kramer, Karl S.** 1969. "'Materielle' und 'geistige' Volkskultur". *Bayerisches Jahrbuch für Volkskunde*, 80-85.
- Kramer, Karl S.** 1995. "Dingdeutsamkeit. Zur Geschichte des Begriffes und seines Inhaltes". *Anzeiger des Germanischen Nationalmuseums*, 22-32.
- Latour, Bruno.** 1995. *Wir sind nie modern gewesen. Versuch einer symmetrischen Anthropologie*. Berlin: Akademie Verlag. = 2005. *Nikad nismo bili moderni. Ogledi iz simetrične antropologije*. Zagreb: Arkzin i AIIR. Prevela Jagoda Milinković.
- Latour, Bruno.** 2005. *Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Leimgruber, Walter.** 2008. "Was ist immaterielles Kulturerbe?" *Bulletin der Schweizerischen Akademie der Geistes- und Sozialwissenschaften (SAGW)* 2:24-25.
- Lindner, Rolf.** 1998. "Die Idee des Authentischen". *Kuckuck* 1:58-61.
- Meyer-Rath, Anne.** 2007. "Zeit-nah, Welt-fern? Paradoxien in der Prädikatisierung von immateriellem Kulturerbe". U *Prädikat "HERITAGE". Wertschöpfungen aus kulturellen Ressourcen*. Dorothee Hemme, Markus Tauschek i Regina Bendix, ur. Berlin: LIT Verlag, 147-176.
- Munjeri, Dawson.** 2000. "Intangible Heritage in Africa. Could it be a Case of 'Much Ado about Nothing?'" *ICOMOS Newsletter* 2:7-9.

- Munjeri, Dawson.** 2004. "Tangible and Intangible Heritage. From Difference to Convergence". *Museum International* 56/1-2:12-20.
- Oehme, Karoline.** 2008. "Das isch Volksmusigg'. Vom Aushandeln und Verhandeln musikalischer Werte". U *Rückkehr in die Gegenwart. Volkskultur in der Schweiz*. Thomas Antonietti, Bruno Meier i Katrin Rieder, ur. Baden: Hier und Jetzt, 72-83.
- Oehme, Karoline.** 2009. "Transalpin und bodenständig. Das internationale Musikfestival 'Alpentöne' bringt Volksmusik zwischen Innovation und Tradition auf die Bühne". <http://www.uni-bamberg.de/?id=24233>.
- Peckham, Robert Shannon,** ur. 2003. *Rethinking Heritage. Cultures and Politics in Europe*. London: I.B. Taurus.
- Ringli, Dieter.** 2006. *Schweizer Volksmusik. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Altdorf: Mülirad.
- Risi, Marius.** 2003. *Alltag und Fest in der Schweiz. Eine kleine Volkskunde des kulturellen Wandels*. Zürich: Pro Helvetia.
- Risi, Marius.** 2006. "Von der Volkskultur zur 'Volkskultur'. Die Karriere eines Begriffs". *Passagen* 42:2-5.
- Risi, Marius.** 2008. "Wie die Kultur zum Volk kam. Zur Entstehung und Entfaltung des Volkskultur-Begriffs". U *Rückkehr in die Gegenwart. Volkskultur in der Schweiz*. Thomas Antonietti, Bruno Meier i Katrin Rieder, ur. Baden: Hier und Jetzt, 14-19.
- Schechner, Richard i Willa Appel.** 1990. "Introduction". U *By Means of Performance. Intercultural Studies of Theatre and Ritual*. Richard Schechner i Willa Appel, ur. Cambridge: Cambridge University Press, 1-7.
- Schieffelin, Edward L.** 1996. "On Failure and Performance. Throwing the Medium out of the Seance". U *The Performance of Healing*. Carol Ladermann i Martina Roseman, ur. London: Routledge, 59-89.
- Schieffelin, Edward L.** 1998. "Problematizing Performance". U *Ritual, Performance, Media*. Felicia Hughes-Freeland, ur. London: Routledge, 194-207.
- Schneider, Ingo.** 2005. "Zur Semantik des kulturellen Erbes. Mehr Fragen als Antworten". *Bricolage. Innsbrucker Zeitschrift für Europäische Ethnologie* 252/3:37-51.
- Seidenspinner, Wolfgang.** 2006. "Authentizität. Kulturanthropologisch-erinnerungskundliche Annäherungen an ein zentrales Wissenschaftskonzept im Blick auf das Weltkulturerbe". *Volkskunde Rheinland-Pfalz* 20:5-39.
- Silverman, Helaine i D. Fairchild Ruggles,** ur. 2007. *Cultural Heritage and Human Rights*. New York: Springer.
- Skounti, Ahmed.** 2009. "The Authentic Illusion. Humanity's Intangible Cultural Heritage. The Moroccan Experience". U *Intangible Heritage*. Laurajane Smith i Natsuko Akagawa, ur. New York: Routledge, 74-92.
- Smith, Laurajane i Natsuko Akagawa,** ur. 2009. *Intangible Heritage*. New York: Routledge.

- Tauschek, Markus.** 2007. "Plus oultre' – Welterbe und kein Ende? Zum Beispiel Binche". U *Prädikat "HERITAGE". Wertschöpfungen aus kulturellen Ressourcen.* Dorothee Hemme, Markus Tauschek i Regina Bendix, ur. Berlin: LIT Verlag, 197-224.
- Turner, Victor W.** 1982. *From Ritual to Theatre. The Human Seriousness of Play.* New York: Performing Arts Journal Publications.
- Turner, Victor W.** 1990. "Are there Universals of Performance in Myth, Ritual, and Drama?" U *By Means of Performance. Intercultural Studies of Theatre and Ritual.* Richard Schechner i Willa Appel, ur. Cambridge: Cambridge University Press, 8-18.
- Turtinen, Jan.** 2000. "Globalising Heritage. On UNESCO and the Transnational Construction of a World Heritage". Stockholm Center for Organizational Research. Rapportserie 12.
- Tylor, Edward B.** 1924 [1871]. *Primitive Culture. Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Language, Art, and Custom.* New York: Brentano's.
- UNESCO.** 1982. "Mexico City Declaration on Cultural Policies". *World Conference on Cultural Policies*, Mexico City, 26. srpnja – 6. kolovoza. http://portal.unesco.org/culture/en/files/12762/11295421661mexico_en.pdf/mexico_en.pdf.
- UNESCO.** 1989. *Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore.* <http://unesdoc.unesco.org/images/0008/000846/084696e.pdf>.
- UNESCO.** 2001. *Report on the Preliminary Study on the Advisability of Regulating Internationally, through a new Standard-setting Instrument, the Protection of Traditional Culture and Folklore.* <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001225/122585e.pdf>.
- UNESCO.** 2003a. *Consolidated Preliminary Draft Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage.* <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001302/130283e.pdf>.
- UNESCO.** 2003b. *Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage.* <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00006>. = usp. 2005. *Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine.* <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/327387.html>.
- UNESCO.** 2004. *The Yamato Declaration on Integrated Approaches for Safeguarding Tangible and Intangible Cultural Heritage.* <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001376/137634e.pdf>.
- UNESCO.** 2005. *Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions.* <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001429/142919e.pdf>. = 2006. *Zakon o potvrđivanju konvencije o zaštiti i promicanju raznolikosti kulturnih izričaja.* <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/327011.html>.
- van Zanten, Wim.** 2004. "Constructing a New Terminology for Intangible Cultural Heritage". *Museum International* 56/1-2:36-44.
- Warneken, Bernd Jürgen.** 2000. "Zum Kulturbegriff der Empirischen Kulturwissenschaft". *Kultur. Ein interdisziplinäres Kolloquium zur Begrifflichkeit.* Siegfried Fröhlich, ur. Halle (Saale): Landesamt für Archäologie, 207-213.

- Weigelt, Frank André.** 2008. *Cultural Property and Cultural Heritage. A Comparative Ethnological Analysis of International UNESCO Concepts*. Saarbrücken: Verlag Dr. Müller.
- Welz, Gisela.** 2004. "Transnational Cultures and Multiple Modernities. Anthropology's Encounter with Globalization". U *"Between Worlds". The Legacy of Edward Said*. Günter H. Lenz, Gesa Mackenthun i Holger Rossow, ur. *ZAA Quarterly* 52/4:409-422.
- Wimmer, Andreas.** 1996. "Kultur. Zur Reformulierung eines sozialanthropologischen Grundbegriffs". *Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* 48:401-425.

Walter Leimgruber radi na Odjelu za kulturnu antropologiju i europsku etnologiju Sveučilišta u Baselu. Bavi se vizualnom antropologijom, migracijama, materijalnom kulturom te društvenim integracijama i isključenjima. Uredio je nekoliko zbornika iz područja etnologije i kulturne antropologije. Leimgruber u ovom članku, prvotno objavljenom 2010. godine u časopisu *Journal of Folklore Research*, na primjeru švicarske ratifikacije *Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* pokazuje kako i s kojim kulturnim, društvenim, političkim i ekonomskim ishodištima i ishodima različite organizacije definiraju kulturu i s njom povezane pojmove, poput tradicijske kulture, nematerijalne baštine i sl.